

Dva nova vpisa v register nesnovne kulturne dediščine

28.4.2026 - | gov.si

Novi enoti v registru nesnovne kulturne dediščine sta: agrarne skupnosti in vinogradništvo. V register je trenutno vpisanih 140 enot in evidentiranih 413 nosilcev.

Agrarne skupnosti

Agrarne skupnosti imajo pomembno vlogo predvsem v ruralnih okoljih, na nacionalni ravni pa zaradi ohranitve svojega modela delovanja in novih vlog, na primer varovanja pitne vode. Začetki skupnostnega upravljanja skupnega premoženja segajo daleč v zgodovino, današnje delovanje agrarnih skupnosti predstavlja model sožitja in sodelovanja, institucijo na najnižji organizacijski ravni, sposobno samoorganizacije in samoregulacije ter trajnostnega upravljanja. Motiv in gonilo delovanja članov agrarnih skupnosti usmerjajo zlasti močna vez s preteklostjo, skupna lastnina in odgovornost do dediščine ter vizija prihodnosti, povezana z aktivnim vzdrževanjem skupnosti.

Agrarne skupnosti povezujejo lastnike zemljišč, ki na osnovi enakih pravic, dolžnosti in obveznosti upravlajo skupno premoženje, največkrat gozdna in kmetijska zemljišča. Na podeželju zagotavljajo kontinuirano gospodarjenje s skupnim premoženjem in zastopajo interese lokalnih skupnosti.

Agrarne skupnosti se glede na geografsko pestrost zemljišč, ki jih upravlajo, v ljudskem besedišču imenujejo različno, na primer srenja, pašna skupnost, meščanska korporacija, meščanska skupnost, skupnina, jus, soseska, soseščina, gmajna, komun, komunela, zemljiška skupnost, urbarialna skupnost, sosednja.

Vseh agrarnih skupnosti, ki večinoma posedujejo velika zemljišča, je več kot 600, največ na Primorskem, Gorenjskem in Notranjskem. Praksa skupnega upravljanja je živa tudi med Slovenci na Krasu in v zamejstvu. Agrarne skupnosti v Sloveniji od leta 2012 povezuje Združenje predstavnikov agrarnih skupnosti, pred tem je te naloge opravljala Zveza agrarnih skupnosti.

Agrarne skupnosti temeljijo na nekdanjih oblikah kolektivnega upravljanja skupne lastnine. Že v predfevdalni dobi sta prevladala skupno delo in skupna raba zemljišč. V dobi zemljiških gospodstev so bile soseske ali srenje kot skupnosti kmetov uživalci kolektivnih pravic do neobdelane zemlje (gozd, pašniki, vaške poti, voda). Z zgodovinskim razvojem se je zaradi vedno večjih potreb gospodarski pomen zemljišč povečeval. Večina agrarnih skupnosti je nastala leta 1848 z zemljiško odvezo, ko je bila skupna zemlja pogosto pripisana srenjam ali vasem in dana v upravljanje določenemu krogu upravičencev. Leta 1947 so bile agrarne skupnosti razlaščene in leta 1965 njihovo premoženje podržavljeno. Delovale so le še neformalno. Ponovno so bile formalno ustanovljene leta 1994 na podlagi Zakona o ponovni ustanovitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic. Pomembno vlogo za njihovo oživitev so imeli Rudi Šimac (vodja prve Zveze agrarnih skupnosti) in predstavniki slovenskih zamejcev v Italiji.

Vinogradništvo

Vinogradništvo v Sloveniji ima dolgo tradicijo in s svojimi značilnimi sortami zaznamuje pokrajino in

življenje treh vinorodnih dežel. S to dejavnostjo se poistovetijo lastniki vinogradov na številnih goricah, med katerimi prevladujejo lastniki majhnih družinskih vinogradov. Večina od aktivnih vinogradnikov je organiziranih v vinogradniških društvih, v katerih na organiziran način skrbijo za prenos znanja in nadaljevanje vinogradniške tradicije. Pri tem jih vodita predvsem želja po ohranjanju izročila in skrb za ohranitev tradicionalne podobe vinogradniške kulturne krajine in tradicionalne arhitekture.

Vinogradniška opravila vse leto zahtevajo veliko ročnega dela in prilagajanje naravnim razmeram, kar kaže na tesno povezanost človeka z naravo in kulturno krajino. Hkrati vinogradništvo pomembno prispeva k trajnostnemu razvoju podeželja, saj narašča število ekoloških pridelovalcev in se spodbuja ohranjanje starih sort vinske trte. Poseben pomen ima vinogradništvo kot nosilec lokalne in nacionalne identitete, saj je povezano s številnimi šegami in navadami ter bogato pesemsko, pregovorno in kulinarčno dediščino. Na nacionalni ravni ima vinogradništvo reprezentativni pomen, saj vino nastopa kot kulturni simbol povezovanja ljudi.

Vinogradništvo obsega gojenje vinske trte, pridelavo in predelavo grozdja ter kletarjenje. Zaznamuje pokrajino, gospodarstvo in življenje vinorodnih dežel Podravje, Posavje in Primorska. Kljub izzivom panoga pomembno prispeva h kulturni in družbeni identiteti Slovenije.

Tradicija vinogradništva na Slovenskem sega v železno dobo, razcvet je panoga doživela v rimskem obdobju in srednjem veku, ko so se razvile posebne pravne in posestne oblike (npr. gorsko pravo). Na mariborskem Lentu raste več kot 450 let stara trta, ki se kot simbol slovenske vinogradniške dediščine širi po svetu s svojimi cepljenkami. Leta 1852 so začeli izdelovati penino, začelo se je ustanavljanje vinarskih šol (Slap pri Vipavi, 1872). Po letu 1880 je vinograde prizadela trtna uš, kar je spodbudilo cepljenje evropskih sort na ameriške podlage ter pospešilo uvajanje novih sort in tehnologij.

Dodatne informacije o posameznih enotah nesnovne dediščine so objavljene na spletni strani **register nesnovne kulturne dediščine**. Register vodi Ministrstvo za kulturo, predloge za vpis pa na podlagi pobud pripravlja Slovenski etnografski muzej, koordinator varstva nesnovne dediščine.

<https://www.gov.si/novice/2026-04-28-dva-nova-vpisa-v-register-nesnovne-kulturne-dediscine>